

Знате оне жене које имају неку очигледну естетску ману – велик нос, пегаву кожу, истурене зубе, видљиво опуштен и заобљен stomачић – можда чак и више недостатака, али су свеједно изузетно привлачне? Ове даме не изгледају попут раскошних филмских и модних лепотица, а ипак су увек окружене пожртвованом пажњом јачег пола. Штавише, такве "лепотице с грешком" често имају срећнији и разноврснији љубавни живот него лепотице без грешке, које већини мушкараца изгледају недостижно и неприступачно, па их ови заобилазе.

Нажалост, у Србији је прилично раширено веровање да је режим Јосипа Броза Тита био својеврсна друштвено-политичка лепотица с грешком. За неупућене, Броз је највећи син југословенских народа и народности чије су слике до недавно висиле на зидовима свих јавних установа, а који је побио образовану Србију (1944. и 1945), похапсио бунтовну Србију (1948), поделио територијалну Србију (1974), прогањао верујућу Србију (1945-80) и одшколовао Другу Србију (1945-80). Упркос свему набројаном, Броз је омиљен у Србији (1945-данас), а многи његову владавину, засновану на братству и јединству, радничком самоуправљању, општеној одбрани и једнопартијском систему, представљају као уређење које је имало неке очигледне недостатке, али је у генералном смислу било неодољиво пријатно.

То инфантилно уверење, као и многе друге аутодеструктивне појаве код Срба, укоренило се у многим деловима друштва, али некако највише у културној "елити", оној која и даље пати за "југословенским културним просторима". Зато је "Београдски фантом", редитељски првенац Јована Тодоровића који се од почетка априла приказује у биоскопима, а који огољава мрачну природу Титовог режима кроз причу о једном пркосном испад у самљеног побуњеника, више него добродошло освежење за српску јавну и културну сцену.

Тито - главни негативац

Радња филма врти се око стварног догађаја који је постао градска легенда: године

1979. београдски мангуп (у то време, мангуп је махом било симпатично занимање) Влада Васиљевић, украо је бели "порше" бившег тениског шампиона Ивка Плечевића и потом у овом возилу, потпуно супериорном за тадашње време, десет дана заредом правио вратоломије по центру југословенске престонице, излуђујући милицију и забављајући грађане. Као позорницу за своје спектакуларне јурњаве са недораслим службеним "заставама 101" најчешће је бирао Славију, а како је своје доласке чак и најављивао позивима "Студију Б", народ се масовно окупљао око овог трга и, из вечери у вече, правим овацијама награђивао Владине погубљене акробације којима се исмевао органима реда и мира. На крају, милиција је успела да му намести замку коју није могао да избегне и он се закуцао у постављени аутобус, али око смрсканог "поршеа" истог часа сјатила се гомила његових навијача у коју се Васиљевић утопио и тако избегао привођење, јер у том тренутку још нико није знао идентитет тајанственог возача, од миља прозваног Фантом. Ипак, Васиљевић је неколико дана касније ухапшен (оцинкарио га је неко од његових познаника), затим и осуђен. Недуго по изласку из затвора погинуо је у саобраћајној несрећи.

"Београдски фантом" није класична, драматизована екранизација истинитих догађаја. У филму се играни делови преплићу са документарним, односно сведочењима директних учесника тих догађаја од пре три деценије: инспектора који су радили на хватању Фантома, власника украденог "поршеа", Васиљевићевих познаника и пријатеља, новинара и фотографа који су пратили цео случај... Све је то редитељ Тодоровић, уједно и главни сценариста, упаковао у веома живописну и гледљиву целину, која траје непун сат и по. Практично, документарним деловима једнаки су по уверљивости играни делови, било да је реч о натегнутим дијалозима немоћних инспектора, или о потерама за Фантомом по београдским улицама, ваљда првим добро урађеним аутомобилским јурњавама у српској кинематографији.

Несвакидашњу тежину филму ипак дају прва и последња сцена, а то су оригинални тадашњи ТВ журнали о Титовом одласку на Кубу, односно његовом повратку из ове острвске државе у којој је, управо у време када је Фантом лудовао београдским улицама, одржана Конференција несврстаних. На први поглед, архивски снимци Титове посете Куби немају никакве везе са основном причом, осим што се Брозово одсуство из земље и Фантомови окршаји с милицијом хронолошки поклапају. Али, Тодоровић је "Београдског фантома" и отворио и затворио Титом, због чега покојни маршал неминовно постаје, уз самог Васиљевића, главни јунак целе приче. Тачније, главни негативац, јер управо се у његово име потера за Фантомом трансформише из првобитног, мање-више рутинског задатка, у злослутни обрачун државног апарата са било каквом врстом непослушности.

Посебно је застрашујућа сцена у којој се појављује уобичајено маестрални Борис

Комненић, као неименовани политички/безбедносни функционер послат да испреслишава инспектора Максића (такође изузетни Радослав Миленковић), којем је допало да ухвати Фантома. На вешто увијен начин, притајено претећим тоном, Комненићев лик шаље збуњеном саговорнику поруку да то више није обичан случај, већ битка до истребљења. После разговора, Максићу је јасно да је ситуација – или он, или Фантом. Или милиција, или Фантом. Или држава, или Фантом.

Или Тито, или Фантом.

Сви који су доживели Брозов режим осетиће тиху језу гледајући ову сцену. Тачно је да би свака власт на свету хапсила некога ко украденим аутомобилом хара улицама главног града, то се ни не спори у „Београдском фантому“. Али, Титова држава је, сећамо се, сваком преступу приступала брутално и придавала му суштински значај. Уосталом, што каже Борис Комненић у поменутом дијалогу:

- Све то је некако нарасло много више него луде ноћне вожње.

Државни апарати који тако панично реагују у ситуацијама попут ове из 1979. или су јадни, или су смртоносни. А Титов апарат, барем у том тренутку, нимало није био јадан.

Испирање мозга

Небројена су се овдашња драмска дела бавила диктаторском природом Брозовог режима. Већина је, међутим, обрађивала теме везане за долазак Титових комуниста на власт, или пак прве године њиховог руковођења оном злосрећном творевином званом Југославија. Тодоровићев филм је важан изузетак јер говори о самој завршници Титове владавине (Броз је умро десетак месеци после Васиљевићевих уличних атракција). "Београдски фантом" нас подсећа колико је Брозова власт била сурова, опасна и изопачена не само на почетку, већ и на свом врхунцу. Указује на оно што се често заборавља: да Титова држава ни у једном тренутку, па ни касних седамдесетих, није била никакав мултикултурни рај, већ духовна тамница чувана репресијом и агресивним једноумљем. Уводни и закључни ТВ журнали ласерски прецизно одсликавају соцреалистичко испирање мозга којем смо деценијама били изложени.

Могуће да намера Јована Тодоровића и његових сарадника није била да се обрачунавају са југоносталгичном догмом српске културне "елите". У самом филму, као и у малобројним изјавама које је дао поводом премијере "Београдског фантома", Тодоровић није ни помињао Брозове тековине, нити њихове данашње последице. Ипак, због аутентичног и истинитог приказивања Титове ере, Тодоровићево остварење неизбежно се налази у супротности са „Турнејом“, последњим антисрпским чедом Горана Марковића које је прави пример бесрамног величања Брозових „достигнућа“.

Приказивање „Турнеје“ на РТС-у малтене се поклопило са биоскопском премијером „Фантома“, па се поређење ове два филма намеће само по себи.

Заразне болести

„Турнеја“ је амбициозан покушај да се крвави распад СФРЈ не само прикаже изблиза, већ и објасни. И то оном монструозном тезом да је српски национализам покренуо целу југословенску трагедију. Расправа Гордана Кичића и Воје Брајовића у аутобусу, пред крај филма, јасно подвлачи ту тезу – Брајовић игра књижевника Љубића, накарадну карикатуру српског родољуба, који булазни о Србима као народу ванземаљског порекла, а Кичић младог глумца из кога, кад побесни на пишчеве тврдње, проговара Чеда Јовановић.

Али, да би српски национализам био што већи негативац, а трагедија коју је изазвао што жалоснија, Горану Марковићу био је неопходан и романтичарски приказ Титове Југославије коју су Срби разорили. Тај приказ доноси командант муслиманских војника, који опкољавају аутобус и изводе путнике, иначе београдске глумце залутале на ратним просторима 1993. године. Командант најпре препозна Љубића, који одједном, укочен од страха, не само да више не србује, већ чак и негира да је икада србовао. Нормално, то га не спасава казне која је, уверава нас Марковић срамним држањем Љубића док га муслимански војници спроводе на егзекуцију, више него заслужна. А онда командант, као да „лик и дело“ писца Љубића нису били довољно понижавајући по Србе, објасни српским глумцима колико су га разочарали. Јер, према муслиманском команданту и његовом творцу Горану Марковићу, Југославија је била земља у којој су сви били опчињени београдским жаргоном, београдским клубовима (командант је навијао за Звезду) и београдском културом, а они, глумци, његови идоли из младости, нису се ничим супротставили Београду док је сатирао Југославију.

Пише: Миодраг Зарковић
уторак, 14 април 2009 19:31

Насупрот оваквом, перверзном представљању Титове државе у „Турнеји“, сада имамо приказ који нам нуди „Београдски фантом“. У овом ненаметљивом, али баш зато врло речитом и поучном филму, имамо инспектора Максића коме естаблишмент, оличен у улози Бориса Комненића, налаже да ПО СВАКУ ЦЕНУ заустави момка који се усудио да пркоси режиму. Имамо архивске снимке Бранковог моста који је затрпан стотинама југословенских заставица – замислите само какву би лавину осуда изручила Друга Србија када би сада неко окачио на том истом мосту и у тој количини данашње, српске државне симболе! Имамо, у крајњем случају, очувану успомену на Владу Васиљевића, кога многи доживљавају као последњег српског хајдука – да је југословенско друштво било социјалистички Дизниленд каквим га представља Марковић, не би онолике хиљаде навијале за Фантома из вечери у вече, усхићене што се неко најзад супротставио „народној милицији“...

Заиста никоме не би требало да буде тешко да закључи који је поглед на Југославију веродостојнији, онај из „Турнеје“ или онај из „Београдског фантома“.

Не, Југославија није била никаква необјашњиво привлачна лепотица чије мане бледе пред њеном свеукупно заводљивом појавом. То је био систем у којем београдски мангуп, ма колико способан и храбар, није имао никакве шансе против комунистичког разбојника рођеног у Кумровцу. Ако је и била заносна, Титова државна творевина оставила је свима нама који смо с њом „водили љубав“ неколико заразних обољења. Пречесто као друштво заборављамо та обољења, јер свест о њима замагљују све оне погубне тешкоће које су нас задесиле деведесетих, као и ове које нас сада сналазе.

Тодоровићев филм, и хвала му на томе, суочава нас са свим тим што понекад заборавимо. Обавезно погледајте „Београдског фантома“. Иако знате целу причу, свеједно ћете се добро забавити. Успут ћете и врло лако препознати где је узрок озлоглашених деведесетих: у несхватљиво помилованим седамдесетим.